

ВІДЗИВ
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Волкової Наталії Павлівни
на дисертаційне дослідження Калініченко Тетяни Володимирівни
«Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів
технічних дисциплін у процесі фахової підготовки», поданого на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації

Представлена до розгляду дисертація знаходиться у векторі державної політики у сфері вищої освіти, тенденції якої характеризуються необхідністю формування нового покоління педагогів, які визначатимуться конкурентоспроможністю, здатністю до сприйняття й реалізації новітніх освітніх реформ. При цьому одна з найбільш важливих категорій викладачів, які визначатимуть виробничі потужності країни – викладачі технічних дисциплін, професійна педагогічна діяльність яких базується саме на комунікативних процесах.

Зазначене вповні підтверджує значущість, актуальність і вагомість для сьогодення теми дисертаційного дослідження, яке є авторською презентацією шляхів вдосконалення процесу формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін в процесі фахової підготовки. Своєчасність і соціальна значущість дослідження Тетяни Володимирівни підтверджується і його зв'язком з науковими програмами, планами й темами, які виконуються в Українській інженерно-педагогічній академії.

Автором досить виважено обґрунтовано важливість і актуальність проблеми через систему протиріч, які презентуються у вступі. Позитивним є те, що протягом викладення тексту роботи постійно відчувається прагнення Т. В. Калініченко вирішити виявлені протиріччя.

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, необхідно вказати на наукову новизну і теоретичне значення одержаних результатів дослідження.

Вх. № 107-38/41
в.з. 06.10.2016р.

У процесі дослідження Т. В. Калініченко уперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки на основі системи видів педагогічної діяльності (навчальної, методичної, науково-дослідної, управлінської) викладача технічних дисциплін.

Імпонує той факт, що дослідниця спробувала презентувати в роботі моделі цілей, змісту, методу, комплексних засобів формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін.

У процесі наукових розвідок дисертантка зуміла висловити авторський погляд на структуру комунікативної компетентності викладача технічних дисциплін.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Мета дисертаційного дослідження, визначена Т. В. Калініченко, полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці методики (цілі, зміст, метод та засоби) формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки. Як засвідчує аналіз дисертації, науковий апарат визначено коректно, він відповідає вимогам до такого рівня робіт і є достатнім для розв'язання окреслених дисертантом завдань.

Слід відмітити ґрунтовність методологічних й теоретичних основ дослідження, методів набуття та опрацювання отриманої інформації.

Наукові положення, висновки та результати базуються на глибокому аналізі досліджень науковців стосовно цілепокладання, поетапного формування розумових, професійних дій; структури, функцій, етапів та видів професійної педагогічної діяльності, характеристики професійної, зокрема комунікативної компетентності викладача; психолого-педагогічних засад спілкування, професійного спілкування; сучасних дидактичних ідей щодо викладання технічних дисциплін.

Обґрунтованість наукових результатів забезпечено шляхом ретельного добору комплексу методів дослідження. Справляє позитивне враження грамотне використання розмаїття методів дослідження: теоретичних (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання), емпіричних (педагогічне спостереження, анкетування, опитування, педагогічний експеримент), статистичних (кількісна та якісна обробка даних, групування, таблиці, рисунки).

Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. На увагу заслуговує досить широка апробація результатів дослідження на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях.

Пропозиціям, розробкам та висновкам, які представлені в дисертації властива повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

Практичне значення одержаних результатів

До переваг роботи Т. В. Калініченко можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в розробці та впровадженні в процес фахової підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін методики формування комунікативної компетентності. Дослідницею розроблено навчальний курс «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності» та його методичне забезпечення (навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей, методичні рекомендації до практичних занять, методичні вказівки з організації та планування самостійної роботи).

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура дисертаційної роботи науково виважена, складається зі вступу, трьох розділів, висновків по кожному розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (226 найменувань, із них 15 – іноземною мовою), 10 додатків на 162 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 407 сторінок, із них 192 сторінки основного тексту. Робота містить 17 таблиць, 42

рисунки.

Перейдемо до аналізу основної частини дисертації, усі розділи якої взаємопов'язані та висвітлюють послідовність вирішення поставлених завдань. Зазначимо, що нам імпонує логіка презентації результатів дослідження на сторінках дисертації.

У вступі обґрунтовано актуальність і зазначено ступінь розробленості обраної проблеми; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, представлено відомості про апробацію й упровадження здобутих результатів, особистий внесок автора, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ присвячено всебічному розгляду теоретичних основ формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

У процесі дослідження автором встановлено, що комунікативна компетентність має наскрізний характер, тобто реалізується під час навчальної, методичної, науково-дослідної й управлінської діяльності викладачів технічних дисциплін.

Сильною стороною дисертації є те, що автором в результаті порівняння й узагальнення наукової інформації комунікативну компетентність викладача технічних дисциплін визначено як його здатність до проектування, реалізації, аналізу і контролю комунікативної діяльності, що виконується цим фахівцем у всіх видах професійної педагогічної діяльності (навчальній, методичній, науково-дослідній, управлінській).

У структурі комунікативної компетентності викладача технічних дисциплін авторкою виокремлено такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення, розуміння важливості комунікативних процесів, впевненість у необхідності оволодіння комунікативними техніками, прагнення до самовдосконалення, саморозвитку у сфері комунікативної взаємодії); когнітивно-діяльнісний (загальна, загально-педагогічна та спеціально-педагогічна складові, які реалізуються у процесі формування знань й умінь з

комунікативного прогнозування, встановлення контакту з партнером по спілкуванню, саморегуляції емоційного стану, використання невербальних засобів спілкування, мовленнєвих умінь, управління спілкуванням, самоаналізу комунікативної діяльності і її корекції, самопізнання і організації роботи над собою); особистісний (емоційна стійкість, комунікабельність, доброзичливість, емпатійність, тактовність, гнучкість поведінки).

На основі аналізу Т. В. Калініченко теоретично обґрунтовано та розроблено моделі цілей, змісту, методу, комплексних засобів формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін.

У другому розділі – «Методика формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки» дослідницею розроблено цілі, зміст, метод і засоби формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Заслуговує на увагу зміст авторського курсу «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності», який містить два змістовні модулі.

Третій розділ – «Експериментальна перевірка розробленої методики формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін» – присвячено розкриттю загальних питань організації та проведення педагогічного експерименту (2008-2015 рр.), який було спрямовано на перевірку ефективності розробленої методики формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін.

Розділ містить детальний аналіз результатів педагогічного експерименту, який засвідчив позитивну динаміку змін в експериментальній групі порівняно з контрольною. Достовірність отриманих результатів підтверджено за допомогою методів математичної статистики. Отримані результати дають підстави стверджувати, що всі поставлені дисертанткою завдання успішно вирішено.

Зроблені авторкою загальні висновки логічно впливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати

дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки. Доречним є подані в додатках авторські розробки, які Тетяна Володимирівна використовувала в ході експерименту.

Повнота викладання наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні теоретичні положення та результати дослідження відображено у 17 публікаціях (із них 13 одноосібних), з яких 7 статей – у провідних наукових фахових виданнях України (з них 1 стаття – у виданні України, що включено до міжнародних наукометричних баз), 4 тези – у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 стаття – в іншому виданні, 2 навчальних посібника, 3 методичні вказівки.

Публікації повністю висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які авторка виносить на захист. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

Практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Основні положення дисертації можуть бути використані у процесі модернізації професійної освіти України, а саме підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, у процесі розроблення та вдосконалення навчально-методичного забезпечення для дисциплін циклу професійно-педагогічної підготовки.

Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у вищих інженерно-педагогічних навчальних закладах та у системі підвищення кваліфікації викладачів технічних дисциплін при проведенні спецсеминарів, практикумів, факультативів.

Розроблена авторська методика формування комунікативної компетентності викладачів технічних дисциплін у процесі фахової

підготовки може бути використана при розробці відповідних методик для фахівців інших спеціальностей.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням він відповідає вимогам, що ставляться МОН України. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Відзначаючи науковий рівень дисертаційного дослідження, низку позитивних надбань дисертантки під час вирішення досліджуваної проблематики, доцільно звернути увагу на деякі зауваження і дискусійні моменти, що виникли в процесі опрацювання матеріалу кандидатської дисертації Т. В. Калініченко:

1. Перш за все, до предмета дослідження. Вважаємо, що більш доцільно було його визначити таким чином: методика формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки. Автором досить ґрунтовно висвітлено методологічну й теоретичну основу дослідження. Проте вважаємо, що вирішити завдання дослідження неможливо вповні без урахування положень системного, діяльнісного, компетентнісного, контекстного підходів. Тим більше, що авторка неодноразово у тексті роботі спирається на зазначені підходи.

2. На наш погляд, дисертація виграла б, якби в ній було б більш яскраво висвітлено специфіку комунікативної компетентності викладачів технічних дисциплін.

3. У дослідженні авторка ставить за мету теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити методику (цілі, зміст, метод та засоби) формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки. Не зрозуміло, чому в авторефераті наочно представлено лише модель змісту формування

комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін, а не модель методики (с. 10).

4. Неможна не відзначити той факт, що робота значно виграла б, якщо авторка акцентувала увагу на презентації формувального етапу експерименту, а саме реалізації методики формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

5. На наш погляд, забагато місця у роботі відведено різним аспектам діагностики, передбаченої констатувальним етапом експерименту (зокрема оцінка впливу рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін на продуктивність педагогічної діяльності; оцінка впливу існуючої системи формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін на показники входження студентів у роботу навчальних закладів системи ПТО; виявлення впливу додаткових факторів на результати експерименту). Це є схвальним і досить цікавим. Проте, зазначені матеріали лише опосередковано стосуються досягнення основної мети педагогічного експерименту. На жаль, не зрозумілим залишилось, яким чином авторці вдалося діагностувати компоненти комунікативної компетентності викладачів технічних дисциплін на різних етапах експерименту та яка виявлена динаміка у рівні сформованості зазначених компонентів.

6. Справедливо стверджуючи про те, що високий рівень сформованості комунікативної компетентності є необхідною умовою якісного виконання майбутніми викладачами технічних дисциплін професійної педагогічної діяльності, дисертантка опрацювала недостатню кількість праць, надрукованих у 2014-2016 роках.

7. Потрібно вказати також і на технічну сторону: окремі складні синтаксичні конструкції та стилістичні огріхи у тексті рукопису, некоректні назви рисунків (рис. 2.3, 2.10, 2.11 та ін.) дещо ускладнюють сприйняття змісту роботи.

Загальні висновки та оцінка дисертації

Дисертаційне дослідження Калініченко Тетяни Володимирівни «Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки» є самостійною, науковою працею, яка відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 до кандидатських дисертацій, а її автор Калініченко Тетяна Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки та психології

Дніпропетровського університету імені

Альфреда Нобеля

[Handwritten signature]
Н.П. Волкова

*Підпис Волкової Н. П.
Застігнуто.*

*Вчений секретар ДУАН С.В. С. Конусишко
д.пед.н., проф*